

Úvod

Prakticky celý náboženský život stredového človeka (nielen) v Uhorskom kráľovstve sa po reálnom presadení farskej organizácie do praxe² mal ideálne odohrávať v jednej farnosti, v ktorej sa farník narodil, prežil život a zomrel.³ Jednou z parciálnych, ale kľúčových otázok výskumu stredovekých farností je zabezpečenie jej správcu – farára, bez ktorého nemohla farnosť fungovať. Proces udeľovania farského benefícia bol systém cirkevno-právnych aktov, ktoré bolo potrebné vykonať, aby kňaz⁴ nadobudol úrad farára a právnu moc spravovať farnosť vo veciach duchovných (*in spiritualibus*) a svetských (*in temporalibus*). Zároveň v otázke obsadzovania farského benefícia je možné veľmi zreteľne sledovať vzájomné vzťahy a formy komunikácie medzi farárom, svetským patrónom,⁵ ordi-

² K problematike etablovania sa, rozvoja a reálneho fungovania farností (aj na vidieku) v Uhorskom kráľovstve najskôr až od druhej polovice (prípadne až v závere) 12. storočia a najmä v 13. storočí (aj napriek ich o dosť skoršiemu základnému cirkevno-právnomu ukotveniu) pozri: BERENDOVÁ, Nora – LASZLOVSZKY, József – SZAKÁCS, Béla Zsolt. Kráľovství uherské. In BERENDOVÁ, Nora et al. Christianizace a utváření křesťanské monarchie. Praha, 2013, s. 344-345; VARGHA, Mária. Modelling Christianisation. A Geospatial Analysis of the Archaeological Data on the Rural Church Network of Hungary in the 11th-12th Centuries. Oxford – Budapest, 2022, s. 18, 26, 33-35, 52. Rovnaké predpoklady o období zavádzania farskej organizácie, ale aj k problematike výskumu v skoršom období v kontexte stredovekej strednej Európy: DOLEŽALOVÁ, Eva. Současný pohled na vývoj středověké církevní organizace ve střední Evropě. In BOHÁČOVÁ, Ivana – SOMMER, Petr (eds.). Raný český stát 10. století. Colloquia mediaevalia Pragensia 21. Praha, 2020, s. 237-246. Plne súhlasím s postojom hovoriť o praktickom fungovaní farností až od konca 12. a hlavne v 13. storočí. Ale bežne sa s počiatkom farností spája známe nariadenie z tzv. II. knihy zákonov kráľa Štefana I. svätého o desiatich dedinách, ktoré majú postaviť jeden kostol (BAK, János M. (ed.). Online Decreta Regni Mediaevalis Hungariae. The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary. Logan, 2019, s. 43, č. I, s. 46, č. 1.) Domnievam sa, že by slovenská medievistika potrebovala výskum s novými pohľadmi na túto problematiku.

³ K významu farností a farárov v každodennom živote ľudí v stredoveku pozri napr.: NODL, Martin. Farář. In NODL, Martin – ŠMAHEL, František et al. Člověk českého středověku. Praha, 2002, s. 192-219.

⁴ Kňazské svätenie, ale aj kánonický vek (v sledovanom období už stanovený na 25 rokov), náležité vzdelanie a morálka boli podmienkami získania farského benefícia. Pozri napríklad 13. a 14. článok II. časti II. lyonského koncilu (ďalej II LyK): II LyK, čl. II/13-14 in TANNER, Norman P. (ed.). Decrees of the Ecumenical Councils I (ďalej DEC I). London – Washington DC, 1990, s. 321-322; BARON, Arkadiusz – PIETRAS, Henryk (eds.). Dokumenty soborów powszechnych II (ďalej DSP II). Krakow, 2007, s. 432-433. Zároveň, aby bolo klerikovi udelené kňazské svätenie, musel mať zabezpečený titul, teda príjem, z ktorého mal žiť. A jednou z možností bol práve dôchodok z farského benefícia. K priebehu udeľovania jednotlivých svätení, ich podmienkam či prekážkam v stredoveku pozri: HLAVAČKOVÁ, Miriam. Biskup a udeľovanie svätení v stredovekom Uhorsku. In Studia Historica Nitriensia, 2020, roč. 24, č. 2, s. 308-321.

⁵ Po postupnom presadení svetského patronátu na konci 12. a v priebehu 13. storočia mal patrón obmedzenú možnosť zasahovať do chodu kostolov, kláštorov (alebo iných cirkevných objektov, nad ktorými držal patronát). Náležalo mu však právo (a povinnosť) vybrať kandidáta na uprázdnené cirkevné benefícium, predstaviť ho príslušnému ordinárovi (tzv. prezentácia, o ktorej píšem nižšie). Patrón farského kostola mohol vďaka *ius patronatus* významne ovplyvniť následnú duchovnú, ale aj temporálnu správu farnosti. Svetský patronát prislúchal tej osobe (svetský alebo cirkevný zemepán, kráľ), komunite či cirkevnej inštitúcii, ktorá na svojom majetku sakrálnu stavbu založila, resp. dala ju na svoje náklady postaviť a obdarovala ju majetkami či príjmami. Patronátne právo (už nie kostol ako taký a jeho príslušenstvo) dedilo, ale mohlo sa aj

nárom (biskupom či iným povereným cirkevným hodnostárom), ako aj ďalšími zainteresovanými, ktorí na procese participovali.

Zatiaľ čo výskumu mestských farností je všeobecne venovaná väčšia pozornosť, vidiecke farnosti a ich správcovia sú v slovenskej historiografii skôr na okraji záujmu.⁶ Navyše poznatky získané z výskumu mestského prostredia sú neraz aplikované aj na fungovanie dedinských farností.⁷ Je to spôsobené nepochybné najmä menšou ucelenosťou pramenného materiálu. Napriek tomu som presvedčený, že pre takýto výskum (mimo skúmanie farskej siete) je najskôr potrebné dôsledne rozdeliť mestské a vidiecke farnosti⁸ (to sa uplatňuje len pri výskume farností miest). A až následne bude vhodné výsledky komparovať, interpretovať

---

darovať či predať inej osobe, komunite či inštitúcii (napríklad kláštora). Pozri napr.: KUBINYI, András. Plébánosválasztások és egyházközségi önkormányzat a középkori Magyarországon. In KUBINYI, András. Főpapok, egyházi intézmények és vallásosság a középkori Magyarországon. Budapest, 1999, s. 270, 272, 275, 279-280; VANĚK, Vojtech. K roli imunitních ustanovení ve vztahu mezi patronem a farou. Středověké listiny pro farní kostel v Ratajích nad Sázavou. In HRDINA, Jan - ZILYNSKÁ, Blanka (eds.) Cirkevní topografie a farní síť pražské církevní provincie v pozdním středověku. Colloquia mediaevalia Pragensia 8. Praha 2008, s. 183-184. Zajímavý je názor Jozefa Bernarda Meliša v štúdiu z roku 2016, v ktorej uviedol, že v Uhorskom kráľovstve už pri prvých súkromných fundáciách sa presadzovali princípy patronátneho práva. Teda známy predchádzajúci systém vlastníctva kostolov sa v Uhorsku nerozvinul ako v iných častiach kresťanského Západu: MELIŠ, Bernard Jozef. Cirkevné výsady miest a mestečiek v stredoveku na Slovensku. In Historický zborník 26, 2016, č. 2, s. 29-30.

⁶ Výnimkou je výskum stredovekej cirkevnej organizácie, kde vidiecke farnosti nie je možné opomenúť. Niektoré príklady zo slovenskej medievalistiky: CSIBA, Balázs. Cirkevná organizácia vo vybranej oblasti Žitného ostrova v stredoveku. In Medea, 2015, roč. XVII/XVIII, s. 91-115; MAREK, Miloš. Formovanie farskej siete na území nitrianskej župy v stredoveku. In RÁBIK, Vladimír et al. Vývoj cirkevnej správy na Slovensku. Kraków, 2010, s. 132-215; RÁBIK, Vladimír. Formovanie farskej siete na juhozápadnom Slovensku v stredoveku (Bratislavské prepošstvo). In RÁBIK, Vladimír et al. Vývoj cirkevnej správy na Slovensku. Kraków, 2010, s. 29-131.

⁷ K tomu pozri ako príklad zo slovenskej medievalistiky: ŠOTNÍK, Stanislav. Hospodárske a majetkovoprávne vzťahy pri správe fár na Slovensku do polovice 14. storočia. In Slovenská archivistika, 2001, roč. XXXVI, č. 1, s. 41-58. Príklad z maďarskej medievalistiky: MÁLYUSZ, Elemér. Egyházi társadalom a középkori Magyarországon. Budapest, 2007, 116-130.

⁸ Ak by som obmedzil rozdiely medzi mestom a dedinou len na cirkevné otázky, tak rozdiel je možné sledovať v existencii rozsahu cirkevných výsad, ktoré priamo ovplyvňovali cirkevnú správu jednotlivých farností. Cirkevné privilégia miest vo všeobecnosti (kráľovských, ale aj v menšej miere zemepanských mestečiek) sa týkali slobodnej voľby farára (pomerne časté a charakteristické cirkevné privilégium mestských komunít), slobodného desiatku (alebo podielu z neho) a vyňatia z jurisdikcie miestneho arcidiakona či diecézneho biskupa (čím sa farnosť stávala exemptnou a mesto „slobodným“). Tieto výsady zabezpečovali určitú mieru cirkevnej autonómie danej komunity, ktorej rozsah sa už pri jednotlivých mestách menil. Mesto ich mohlo obdržať naraz v rámci základných mestských privilégií, mohlo ich získať postupne, ale niektoré mestá ich ani po celé obdobie stredoveku získať nemuseli (to sa týka najmä získania postavenia exemptnej farnosti). Pozri: RÁBIK, Vladimír - FRIDRICHOVÁ, Darina. Patronátne právo mestských sídlisk na Slovensku v stredoveku a mestská societa. In ŠTEFÁNIK, Martin et al. Stredoveké mesto a jeho obyvatelia. Bratislava, 2017, s. 83-115; MELIŠ, Cirkevné výsady miest, s. 26-47; ENGEL, Pál. The Realm of St Stephen. Longon - New York, 2001, s. 113, 252; MÁLYUSZ, Egyházi társadalom a középkori Magyarországon, s. 117-118. Z hľadiska cirkevných výsad sa mestským komunitám približovali aspoň čiastočne tie dediny, ktorých farnosti mali v určitých právach výsadnejšie postavenie. A to boli majoritne farnosti dedín, ktoré boli spravované na tzv. emfyteutickom práve. Pozri pozn. č. 18). V tomto ohľade je zaujímavý postreh Stanislava Šotníka, že exempcia dedinských farností mohla predchádzať získaniu mestského štatútu prísluš-

a vyvodit' závery k všeobecnému fenoménu farností v stredovekom Uhorskom kráľovstve. Navyše výskum procesu udeľovania farských benefícií v Uhorskom kráľovstve, bez ohľadu na to, či ide o mestské (u nich je stav pochopiteľne lepší) alebo vidiecke prostredie, trpí klasickým problémom bádania k dejinám uhorského stredoveku. Pred 15. storočím sa zachoval len torzovitý materiál. Niekoľko konfirmačných listín⁹ a dohôd o spôsobe volieb farárov.¹⁰

Z vidieckeho prostredia v Uhorskom kráľovstve sú navyše zachované „len“ ako súčasť tzv. Levočského alebo Spišského rotulu¹¹ z rokov 1331 – 1332.¹² Napriek ich malému počtu (šesť konfirmačných listín z rokov 1295 – 1323) obsahujú veľmi cenné informácie o priebehu a najdôležitejších bodoch celého procesu. Na ich vysokú hodnovernosť a využiteľnosť pre výskum problematiky poukazuje hneď niekoľko skutočností. Všeobecne boli konfirmačné listiny vydávané ako nespochybniteľné svedectvo o legitímnom získaní úradu farára, farského benefícia, ako aj práv a povinností na svetskú (*in temporalibus*) a duchovnú (*in spiritualibus*) správu danej farnosti.¹³ Je teda možné predpokladať, že tieto písomnosti obsahovali všetky náležitosti, ktoré boli nevyhnutné pre uznanie držby benefícia za právoplatné. Zároveň je možné v sledovaných písomnostiach vidieť podobnosť v základných bodoch procesu udeľovania farského benefícia.¹⁴ Pri ich čítaní evokujú dojem šablónovitosti, formalizovania, čo poukazuje na to, že v skúmanom období už bol tento cirkevno-právny akt zaužívaný v praxi. Zdôrazňuje to aj samotný dôvod zachovania týchto konkrétnych písomností. Boli použité ako dôkazný materiál na potvrdenie podriadenosti farárov Toryšského dištriktu pod jurisdikciu spišského prepošta (resp. aj príslušnosti k Ostrihomskej arcidiecéze)

---

ného sídliska: ŠOTNÍK, Stanislav. Zakladacia listina fary v Ponikách z roku 1310. In Slovenská archivistika, 1999, roč. XXXIV, č. 1, s. 46, 49.

⁹ Termín „konfirmačné listiny“ bol pre uhorské prostredie použitý napríklad v štúdiu: RÁBIK – FRIDRICHOVÁ, Patronátne právo, s. 99. Tento termín budem využívať aj v predkladanej práci. Z stredovekých Českých krajín sa zachovali aj celé tzv. konfirmačné knihy, ktoré bývajú bežne využívané na výskum udeľovania (nielen) farských benefícií. Napríklad: HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. Struktura duchovenstva ve středověkých Čechách. In HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. Svět české středověké církve. Praha, 2010, s. 55-83.

¹⁰ Ako príklad z mestského prostredia môže poslúžiť dohoda Bratislavskej kapituly s mestom Bratislava z roku 1302 o spôsobe voľby farára (týkalo sa to všeobecne úradu farára, nie konkrétnej osoby) bratislavského kostola sv. Spasiteľa, jeho právach a povinnostiach: Archív mesta Bratislavy (ďalej AMB), fond (ďalej f.) Magistrát mesta Bratislavy (ďalej MMB), Zbierka stredovekých listín a listov (ďalej Listina), č. 23; SEDLÁK, Vincent (ed.). Regesta diplomatica nec noc epistolaria Slovaciae I (ďalej RDSI I). Bratislava, 1980, s. 69-70, č. 97.

¹¹ Pozri: LABANC, Peter. Spišskí prepošti do roku 1405. Kraków – Trnava, 2011, s. 40.

¹² Spišský rotulus bol publikovaný v roku 2010 ako samostatná príloha ročenky Spišského dejepisného spolku – Z minulosti Spiša: BOLEŠ, Daniel (ed.). Počiatky Toryského dekanátu a spišský rotulus z rokov 1331 – 1332. In Z minulosti Spiša, 2010, roč. 18 (samostatná príloha), 86 s.

¹³ HRDINA, Jan. Jak klerik k benefícii přišel. Uvádění duchovních k nižším obrocím ve střední Evropě ve 14. – 15. století. In NODL, Martin – ŠMAHEL, František (eds.). Rituály, ceremonie a festivity ve střední Evropě 14. a 15. století. Colloquia mediaevalia Pragensia 12. Praha, 2009, s. 349, 351, 360; KUBINYI, András. Plébánosválasztások és egyházközségi önkormányzat, s. 270.

¹⁴ Konfirmácia farára v Toryse z roku 1295 (BOLEŠ, s. 79) a farára v Krivanoch z roku 1301 (BOLEŠ, s. 77) majú štruktúru takmer identickú.

v spore s jágerským biskupom.¹⁵ Aj samotná existencia týchto záznamov dokazuje¹⁶, že proces udeľovania farského benefícia bol v Uhorsku v sledovanej dobe už presadený. A to minimálne v Ostrihomskej a Jágerskej (arci)diecéze, najpravdepodobnejšie dokonca v celej Ostrihomskej provincii. Bol ustálený v podobe zaznamenatej v spomínaných listinách (uvádzam ju nižšie). Medzi duchovnou, ako aj svetskou mocou, bol považovaný za legitímny cirkevno-právny akt, resp. komplex úkonov, po vykonaní ktorých bolo jasné, že farár bol právoplatne inštalovaný, disponuje farským benefíciom a zhodli sa na ňom ako ordinár, tak svetský patrón či ďalší účastníci (ak boli nejakou mierou zapojení do procesu).

Už z naznačeného je možné vidieť, že proces obsadzovania farského benefícia bol vcelku presný systém úkonov, ktoré bolo potrebné vykonať a komunikačných kanálov medzi svetskou a duchovnou mocou. V nasledujúcich riadkoch sa pokúsím rekonštruovať ich štruktúru, resp. ideálny obraz o udeľovaní vidieckeho farského benefícia vo vrcholne stredovekom¹⁷ Uhorskom kráľovstve. Hneď na začiatku je potrebné upozorniť, že spomenuté konfirmačné listiny z rokov 1295 – 1323 informujú o sledovanom procese vo farnostiach Toryského dištriktu Torysa, Krivany, Šarišské Dravce, Vysoká, ktoré sa riadili najpravdepodobnejšie podľa tzv. emfyteutického (zákupného, nemeckého) práva a teda oproti „klasickým“ dedinám (riadiacim sa tzv. zvykovým právom)¹⁸ je možné očakávať určité výsadnejšie postavenie aj v cirkevnej správe.¹⁹ V tých častiach, kde predpokladám rozdiely, na to upozorním.²⁰

¹⁵ GLOD, Ondrej. Vznik a etablovanie stredostupňovej cirkevnej správy na Šariši: Archidiakonáty a vicearchidiakonáty v 13. a 14. storočí. In *Historia Ecclesiastica IX*, 2018, č. 2, s. 41-43; LABANC, Spišskí prepošti do roku 1405, s. 40-44.

¹⁶ Pozri na príklade českého prostredia: HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. K otázkám vzťahu duchovní a světské moci v Čechách ve druhé polovině 14. století. In HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Svět české středověké církve*, s. 17-18.

¹⁷ Za dobu vrcholného stredoveku v Uhorskom kráľovstve považujem 13. a 14. storočie.

¹⁸ Pozri k jednotlivým typom dedinskej správy: SOKOLOVSKÝ, Leon. *Správa stredovekej dediny na Slovensku*. Bratislava, 2002, s. 37-72 (dedina na zvykovom práve), 73-121 (dedina na nákupnom práve), 259-261.

¹⁹ V prípade týchto dedín býva predpokladané privilegium komunity na slobodnú voľbu farára a výsada farnosti (a jej správcu) na slobodný alebo celý desiatok (SOKOLOVSKÝ, *Správa stredovekej dediny*, s. 88). Na základe môjho doterajšieho výskumu nie som presvedčený, že by išlo dokonca aj v prípade „privilegovaných“ dedín vyslovene o „slobodnú voľbu farára“ (pozri aj pozn. č. 42, 43). Tou disponovali najmä mestské komunity ako v Uhorsku, tak v ďalších stredovekých krajinách „kresťanského západu“. Ale zďaleka nie všetky. Bolo to jedno z najvýznamnejších privilegií, ktoré priamo ovplyvňovalo náboženský život komunity a preto sa ho mestá snažili získať: KUBINYI, *Plébánosválasztások és egyházközségi önkormányzat*, s. 269-270; MÁLYUSZ, *Egyházi társadalom a középkori Magyarországon*, s. 21. Voľba farára aj vidieckymi komunitami (i keď oproti mestám v menšom počte) je známa napr. z ríšskeho prostredia. Právom voľby a patronátnym právom nemusela disponovať tá istá osoba, inštitúcia či komunita: NODL, *Farář*, s. 202-203. V ďalšej časti práce sa pokúsím poukázať na to, že oproti mestám mali farníci v sledovaných dedinách výsadu skôr spolurozhodovania s patrónom o výbere kandidáta na uprázdnené benefícium.

²⁰ Ako som už uviedol, hoci sa v sledovanom období zachoval len malý počet konfirmačných listín, je možné predpokladať, že písomnosti aspoň s podobnou štruktúrou sa už v sledovanom období štandardne využívali pri udelení farského benefícia, ale sa nezachovali.

V poslednej časti úvodu by som ešte rád priblížil štruktúru práce. V skúmanom období mal proces obsadzovania (nielen) farského benefícia pozostávať zo štyroch fáz. Prvou bolo predstavenie kandidáta na farské benefícium ordinárovi (najčastejšie miestnemu biskupovi), ktoré prislúchalo patrónovi farského kostola (*praesentatio*). Ďalšie tri náležali ordinárovi: verejné oznámenie súhlasu patróna a biskupa s kandidátom na uprázdnené benefícium (*proclamatio*), cirkevno-právny akt potvrdenia a investitúry klerika do úradu farára, resp. k držbe farského benefícia (*confirmatio*²¹, *investitura*) a nakoniec fyzické vovedenie nového farára do farnosti, v ktorej držal obročie (*introductio*). Po vykonaní všetkých štyroch úkonov sa stal nový farár plnoprávnym držiteľom farskej benefícia.²² Napriek tomu, že v mnou sledovanom období sa načrtnutý proces ustálil, tak skúmané konfirmačné listiny neinformujú o dvoch zo štyroch fáz (poukážem na to v kapitole „*Ordinárova časť*“). Navyše vtedajšie uhorské partikulárne právo sa problematikou udeľovania farských, resp. nižších kurátnych benefícií nezaoberá (okrem pravidelných zákazov prijímania všetkých kurátnych aj nekurátnych obročí z rúk laikov).²³ Preto som sa rozhodol rozdeliť štúdiu podľa štruktúry rozoberaných listín. Je v nich možné jednoznačne odlišovať časti prislúchajúce svetským patrónom a tie, ktoré sa týkali ordinára.

Patrónova časť

Ako som už uviedol, cirkevno-právny akt prezentácie (*praesentatio*) kandidáta bol prvou fázou procesu udeľovania (nielen) farského benefícia, ktorý bol nevyhnutný pre legitímnu držbu farského (a aj iného) benefícia a s tým spojenú správu. Predstavenie kňaza príslušnému ordinárovi (v prípade skúmaných farností to bol spišský prepoš)²⁴ nemohlo byť obídene, keďže bola právom svetského patróna vybrať kandidáta na správcu „jeho farského kostola“ a k držbe farského benefícia. Mohol vďaka tomu zásadne ovplyvniť náboženský život vo farnosti.²⁵ Zároveň išlo aj o povinnosť. Na jednu stranu personálne zabezpečiť kňaza

²¹ HLEDÍKOVÁ, K otázkám vzťahu, s. 15-18; VANĚK, K roli imunitních ustanovení, s. 184.

²² FEDORČÁKOVÁ Mária. „V cnosti svätej poslušnosti.“ Moc a autorita jágerských biskupov v komunikácii s mestom Bardejov v stredoveku. In *Studia Historica Nitriensia*, 2020, roč. 24, č. 1, s. 39-40; GLEJTEK, Miroslav. Práva a povinnosti uhorských biskupov pri správe diecéz v 11. až 14. storočí z pohľadu kánonického práva. In *Konštantínove listy*, 2018, roč. 11, č. 1, s. 90; GLEJTEK, Miroslav. Práva a povinnosti stredovekých uhorských arcibiskupov a biskupov pri správe arcidiecéz a diecéz z pohľadu kánonického práva. In GLEJTEK, Miroslav et al. *Arcibiskupi a biskupi Uhorska. Moc prelátov a jej prejavy v stredoveku*. Bratislava 2020, s. 82.

²³ Ako príklad za všetky, legátsky štatút vydaný v roku 1309, ktorý je najbližší k sledovaným procesom udeľovaniam farských benefícií a uvádza priamo aj farské kostoly (*ecclesia parrochialis*) s názvom „*Ne quis recipiat ecclesiasticum beneficiutn de mami laici.*“ In PÓR, Antal (ed.). *Monumenta Vaticana Historiam Regni Hungariae I/2. Acta legationis cardinalis Gentilis 1307-1311* (ďalej MVH I/2). Budapest, 1885, s. 279-280, č. LXI.

²⁴ Spišskí prepošti mali právo schvaľovať stavbu sakrálnych objektov a udeľovať, resp. odsúhlasiť benefíciá kňazom, spadajúcim pod ich jurisdikciu: LABANC, Spišskí prepošti do roku 1405, s. 21. V Uhorskom kráľovstve však nešlo o bežnú prax: MAREK, Miloš. Biskup a arcidiakon. Pôsobenie a úloha arcidiakonov v cirkevnej správe stredovekého Uhorského kráľovstva. In GLEJTEK, Miroslav et al. *Arcibiskupi a biskupi Uhorska. Moc prelátov a jej prejavy v stredoveku*. Bratislava, 2020, s. 179-180.

²⁵ NODL, Farář, s. 201-202.

farského kostola a teda postarať sa o chod duchovného života v celej farnosti, na strane druhej povinnosti voči biskupovi, resp. ordinárovi.²⁶ Prezentácia je preto v každej zo sledovaných konfirmačných listín vcelku podrobne zapísaná a je ju možné jednoznačne odlišiť od ordinárových úkonov.

V roku 1295²⁷ svetskí patróni kostola Panny Márie v dedine Torysa magister Kokoš a Ján, synovia komesa Rikolfa, prišli spolu s richtárom (*iudex*) a dedinčanmi, resp. pravdepodobnejšie zástupcami dedinskej komunity (*communitas populorum*) z Torysy a Šarišských Draviec pred spišského prepošta (biskupa *ad personam*) Jakuba, aby prezentovali Petra za právoplatného farára (*plebanus*) a správcu duší (*rector animarum*) tohože farského kostola (a farnosti).²⁸ Rovnako v roku 1301²⁹ Ján a Rikolf, synovia komesa Rikolfa sa dostavili ako patróni kostola sv. Štefana Prvomučedníka v Krivanoch spolu s richtárom a krivianskou dedinskou komunitou pred zmieneného biskupa Jakuba, aby mu predstavili za správcu farnosti Ondreja.³⁰ Keď sa v roku 1315³¹ uprázdnilo farské benefícium krivianskeho kostola, začal sa nový proces obsadzovania. Magister Rikolf syn Rikolfa (tentokrát jednoznačne označený ako patrón kostola – *patronus ecclesie*)³², prezentoval a odporučil (*commendatio*) spišskému prepoštovi magistrovi Henrichovi ako nového správcu farnosti kňaza (*presbiter*) Jakuba, niekdajšieho farára zo Solivaru. Opäť tak neurobil sám, ale so všetkými dedinčanmi Krivian.³³ A keď sa v marci 1319³⁴ znova uvoľnil úrad krivianskeho farára a benefícium farského kostola sv. Štefana Prvomučedníka, tak svetský patrón kostola, zmienený Rikolf, spolu s dedinčanmi z Krivian, tentoraz presnejšie označenými ako farníci (*parochiani*) zabezpečili prezentáciu kňaza Michala, dovtedajšieho farára zo Šarišských Draviec, pred spišského prepošta Henricha.³⁵ S tým priamo súviselo uprázdnenie farského benefícia kostola sv. Kataríny Panny v zmienených Šarišských Draviach. Patróni a farníci

²⁶ Povinnosť prezentovať kňaza k ordinárovi je často uvádzanou povinnosťou (nielen) pri zakladaní farského kostola a farnosti. Príklad z vidieckeho prostredia z roku 1306 (Štrba, „Vyrtyus“, Važec): RDSI I, s. 198-199, č. 428.

²⁷ BOLEŠ, 79.

²⁸ BOLEŠ, s. 79: „... accedentes ad nostram presenciam nobiles viri magister Kokos et Ywanus filii comitis quondam Rycolphii cum iudice et communitate populorum de Tarcza et Dorauch presentando nobis discretum virum dominum Petrum in plebanum legitimum et rectorem animarum ecclesie beate virginis de Tarcza....“

²⁹ BOLEŠ, s. 77; RDSI I, s. 30, č. 3.

³⁰ BOLEŠ, s. 77: „... accedentes ad nostram presenciam nobilis viri Ywanus et Rykolphus, filii comitis quondam Rykolphi cum iudice et communitate populorum de Criua presentando nobis discretum virum dominum Andream in plebanum legitimum et rectorem animarum ecclesie beati Stephani Prothomartyris de Criua....“

³¹ BOLEŠ, s. 78; SEDLÁK, Vincent (ed.). Regesta diplomatica nec nec epistolaria Slovaciae II (ďalej RDSI II). Bratislava, 1987, 45, č. 56.

³² V ďalších konfirmačných listinách už bolo vždy uvedené, že daný zemepán je patrónom.

³³ BOLEŠ, s. 78: „... ad presentacionem et commendacionem nobilis viri magistri Rycolphii filii quondam Rycolphii eiusdem ecclesie patroni, et universorum populorum de villa memorata....“

³⁴ BOLEŠ, s. 76-77; RDSI II, s. 207, č. 437.

³⁵ BOLEŠ, s. 76-77: „... magister Rykolphus filius quondam comitis Rykolphi tamquam patronus et parochiani eiusdem ecclesie sancti Stephani de Criua, discretum virum dominum Michaellem plebanum de Dorouch, in ipsorum plebanum et rectorem animarum suarum in una concordia elegerunt, quem nobis statim presentare curaverunt.“

kostola si za nového správcu a farára zvolili kňaza Mikuláša a už 3. júna 1319³⁶ zabezpečili jeho predstavenie spišskému prepoštovi.³⁷ Posledná zo sledovaných písomností sa vzťahuje k roku 1323³⁸ a zaznamenáva udeľovanie farského benefícia kostola sv. Alžbety vo Vysokej. Po uprázdnení farského kostola si patróni a farníci „svorne zvolili“ (*concorditer elegerunt*) kňaza Gregora za farára a správcu ich duší. V tomto prípade však nastáva zjavne výnimočná zmena v priebehu prezentácie, ktorá súvisela s vtedajším sporom medzi spišským prepoštom a jágerským biskupom.³⁹ Kňaz Gregor bol najskôr komesom Filipom synom Abraháma (najpravdepodobnejšie išlo o patróna), šoltýsom Henchom a ďalšími farníkmi predstavený toryskému arcidiakonovi⁴⁰, magistrovi Jánovi. A až následne arcidiakon nového farára prezentoval spišskému prepoštovi Jánovi.⁴¹

Prvé časti sledovaných písomností obsahujú mnohé zaujímavé informácie, týkajúce sa nielen prezentácie, ale aj výberu, resp. voľby kandidáta, ktorá samotnej prezentácii predchádzala. Každá z týchto konfirmačných listín informuje o tom, že kňaz bol za farára kostola prijatý (*assumptus*), resp. zvolený (*electus*) na základe spoločného rozhodnutia patrónov a dedinskej komunity.⁴² Táto informácia je dôležitá. Komunity uvedených dedín jednoznačne nedisponovali významným právom slobodnej voľby farára a ani patronátnym právom⁴³, keďže miestni ze-

³⁶ BOLEŠ, s. 79; RDSI II, s. 218-219, č. 461.

³⁷ BOLEŠ, s. 79: „... patroni et parochiani dicte ecclesie sancte Katharine discretum virum Nicolaum sacerdotem... in ipsorum plebanum et rectorem animarum suarum communiter elegerunt, quem nobis statim presentare curaverunt.“

³⁸ BOLEŠ, s. 78; RDSI II, s. 453, č. 1043.

³⁹ Pozri bližšie pozn. č. 49.

⁴⁰ Pozri pozn. č. 49.

⁴¹ BOLEŠ, s. 78: „... patroni seu parochiani eiusdem ecclesie discretum virum Gregorium presbiterum in rectorum dicte ecclesie ac animarum suarum pastorem concorditer elegerunt. Quem continuo primum magistro Johanni archidiacono (sic! in BOLEŠ, s. 78; archidiacono in RDSI II, s. 453, č. 1043) nostro de Tarcza per comitem Phylippum filium Abrahe et Hench scultetum ceterosque parochianos demum vero nobis per eundem magistrum Johannem archidiaconum presentantes humiliter supplicarunt ut prefatum Gregorium presbiterum in rectorem eiusdem ecclesie preficere et confirmare pariter dignemur.“

⁴² V roku 1295 bol za toryšského farára zmienovaný Peter „assumptum de communi beneplacito et electum cum instancia nos rogando“ (BOLEŠ, s. 79). Doslova rovnaká informácia sa nachádza v listine z roku 1301 o udelení farského benefícia v Krivanoch Ondrejovi (pozri BOLEŠ, s. 77). K výberu ďalšieho krivianskeho farára Jakuba v roku 1315 sa uvádza: „... de communi consensu assumpto per eosdem ipsum in plebaniam eiusdem ecclesie...“ (BOLEŠ, s. 78). Nového krivianskeho farára Michala v roku 1319 zvolili patróni a farníci „in una concordia“ (BOLEŠ, s. 76-77). Podobne v tom istom roku patróni a farníci „communiter elegerunt“ Mikuláša za farára kostola v Šarišských Draviach (BOLEŠ, s. 79) a v roku 1323 za správcu farnosti vo Vysokej „concorditer elegerunt“ zase kňaza Gregora (BOLEŠ, s. 78).

⁴³ Právo tej-ktorej komunity voliť farára neznamenal automaticky držbu svetského patronátu. Obe práva je potrebné sledovať samostatne, keďže voľbu nového duchovného pastiera mohol povoliť danej komunite zemepán z pozície svetského patróna farského kostola. O patronátnych právach, ale mestských komunit, je možné jednoznačne hovoriť v prípade, ak „meššania“ z vlastných nákladov kostol založili, postavili a zabezpečovali jeho fungovanie. Až v závere stredoveku sa objavujú informácie o niekoľkých individuálnych prípadoch dedín, ktoré podľa Andrása Kubinyiho mohli mať patronátne právo svojho kostola: KUBINYI, Plébánosválasztások és egyházközségi önkormányzat, s. 270-272, 275, 279-280. Stanislav Šotník sa vyjadroval v prospech držby patronátneho práva aj v prípade dedín (i keď emfyteutických): ŠOTNÍK, Hospo-

mepáni boli vždy prítomní a uvádzaní ako patróni. Tí síce mali naďalej právo rozhodovať, resp. zasahovať do obsadzovania farského benefícia, ale dedičania sa spolupodieľali na výbere, resp. voľbe nového farára. O tom, ako mohla vyze- rať voľba nového správcu farnosti, písomnosti mlčia. Otázne je aj to, či dedinská komunita mohla reálne zasahovať do voľby farára alebo skôr „len“ akceptovali zemepánov výber.⁴⁴ Dedičania sa podieľali aj na prezentácii kňaza. Okrem patrónov sú v súvislosti s prezentáciou uvádzaní v roku 1295 a 1301 richtár (*iudex*) a dedinská komunita (najpravdepodobnejšie jej zástupcovia), v roku 1323 šoltýs a v ostatných konfirmačných listinách všeobecne dedičania, resp. farníci.⁴⁵ Spoločná prezentácia kandidáta a následná žiadosť o jeho schválenie za farára nepochybne symbolizovali zhodu patróna a farníkov. Konsenzus oboch strán sa zdá byť kľúčovým aj pre ordinárov, ktorí práve na základe toho potvrdzovali kandidátov a investovali ich za farárov.⁴⁶

Podieľanie sa na voľbe a predstavení nového farára poukazuje na to, že sledované dedinské komunity predsa len určitú formu cirkevných privilégii mali (nie však vyslovene slobodnú voľbu). Predpokladám, že komunity „obyčajných“ dedín, spravovaných podľa zvykového práva, by sa na výbere kandidáta a jeho prezentácii nepodieľali. Tieto úkony by boli len v kompetencii zemepána ako svetského patróna.

Vďaka informáciám v sledovaných písomnostiach je možné uvažovať aj o formách prezentácie. Prvou je osobné (ústne) predstavenie kandidáta ordinárovi. To sa jednoznačne uvádza frázou „*accedentes ad nostram presenciam*“ pri prezentácii Petra za toryského farára v roku 1295 a Ondreja za krivianskeho farára v roku 1301.⁴⁷ Spomínanú prítomnosť patrónov za (aspoň symbolickej) účasti farníkov na tomto dôležitom akte celej komunity je možné považovať za ukážkový prejav vzájomnej komunikácie medzi svetským patrónom (ako predstaviteľom svetskej moci), cirkevnou vrchnosťou a veriacimi. Pravdepodobne výnimočným spôsobom osobnej komunikácie bolo predstavenie budúceho farára pred arcidiakonom, ktorý následne prezentoval kandidáta ordinárovi už len sám. Takáto prezentácia je uvádzaná len v prípade udeľovania farnosti vo Vysokej, kňazovi Gregorovi v roku 1323. Napriek starším (ale významným štúdiám) Stanislava Šotníka, v ktorých sa vyslovuje v prospech úlohy arcidiakona pri prezentácii kandidáta na farské benefícium,⁴⁸ nie som presvedčený, že išlo o bežnú formu

---

dárske a majetkovoprávne vzťahy, s. 45; ŠOTNÍK, Stanislav. Farská organizácia v stredoveku vo svetle základných mestských privilégii. In *Historica*, 2002, roč. XLV, s. 197-198.

⁴⁴ Aj András Kubinyi vo svojej štúdií z roku 1999 spomínal možnosť konsenzu zemepána a farníkov (či aspoň možnosti sa vyjadriť) pri výbere nového farára aj v dedinskom prostredí v 14. a 15. storočí. Poznamenal však, že aj v prípade, že by komunita dediny (ale aj mesta) mala vyslovene „právo slobodnej voľby“, tak sa uplatňovalo len dovtedy, kým príslušný feudál nemal svojho vlastného favorita na daný úrad: KUBINYI, Plébánosválasztások és egyházközségi önkormányzat, s. 278-279.

⁴⁵ Pozri pozn. č. 27, 29, 32, 34, 36, 40.

⁴⁶ Pozri pozn. č. 41, 58-63.

⁴⁷ Pozri pozn. č. 27, 29.

⁴⁸ ŠOTNÍK, Zakladacia listina fary, s. 38-39; ŠOTNÍK, Hospodárske a majetkovoprávne vzťahy, s. 55-56.

prezentácie,⁴⁹ ale skôr o ojedinelú situáciu, v kontexte sporov medzi spišským prepoštom a jágerským biskupom.⁵⁰ Napriek tomu je nepochybné, že aj takýto priebeh prezentácie bol legitímny. Domnievam sa, že v kontexte vtedajšej situácie mal jednoznačne poukázať na podriadené postavenie toryšského arcidiakona (menovaného jágerským biskupom) voči spišskému prepoštovi.

Tri zaznamenané procesy (Krivany 1315, Krivany 1319, Šarišské Dravce 1319) neuvádzajú konkrétnejšiu podobu prezentácie, len informujú o jej technickom zabezpečení.⁵¹ Tým pádom nie je vylúčené, že pred prepošta patróni a farníci predstúpili s klerikom fyzicky a predstavili ho ústne. Ale prezentácia mohla byť uskutočnená tiež skrze písomnú komunikáciu. Tzv. prezentačné listiny sú známe z českého prostredia a dokonca sa predpokladá, že tento spôsob mohol byť preferovanejší ako „ústne“ predstavenie kandidáta.⁵² Na tento typ písomností som ešte počas heuristiky nenarazil. Nie je však nepredstaviteľné, že ich zachovanie nebolo potrebné, keďže dokladom vykonania náležitej prezentácie boli samotné konfirmačné listiny.

Pre úplnosť dodám, že v „patrónovej časti“ sú obsiahnuté stručné informácie o predchádzajúcom farárovi, dôvodoch uprázdnenia farského benefícia (najčastejšie slobodným odstúpením), nepochybné kvôli potrebe poukázať na dodržiavanie kánonického práva,⁵³ resp. na legitímny začiatok nového procesu obsadzovania, a teda aj následnej držby novým farárom, ktorého predchádzajúca kariéra je taktiež spomenutá.

Záverom prvej časti každej z konfirmačných listín je informácia o vykonaní prezentácie a žiadosti patróna a farníkov, aby bol ich spoločne zvolený kňaz potvrdený a ustanovený za farára.

Ordinárova časť

Po náležitom predstavení kandidáta na farské benefícium nasledovali časti udeľovania farského benefícia. Tie prislúchali biskupovi, resp. ordinárovi, ktorým v prípade sledovaných farností, ako som už uviedol, bol spišský prepošt.⁵⁴

⁴⁹ Pozri: MAREK, Biskup, s. 179-180.

⁵⁰ To, že forma prezentácia arcidiakonovi sa javí ako výnimočný prípad zdôrazňujú aj okolnosti pôsobenia toryského arcidiakona v súvislosti so sporom medzi spišským prepoštom (Ostrihomskou arcidiecézou) a jágerským biskupom. Jágerský biskup totiž v roku 1323 zasiahol do Ostrihomskej arcidiecézy, Toryský vicearcidiakonát povýšil na arcidiakonát a spomenutého Jána ustanovil toryským arcidiakonom. Toryský arcidiakonát legitímne vznikol (bol povýšený) až v roku 1336 po začlení Toryského dištriktu (vicearcidiakonátu) do jágerskej diecézy. Pozri: GLOD, Vznik a etablovanie, s. 38-39, 41-43.

⁵¹ Pozri pozn. č. 34, 36, 40.

⁵² HRDINA, Jan. O klobouku, klericích a patronovi. Netradiční forma prezentace plebána k farnímu benefíciumu pražské diecéze na počátku 15. století. In HRDINA, Jan – ZILYNSKÁ, Blanka (eds.). Církevní topografie a farní síť pražské církevní provincie v pozdním středověku. Colloquia mediaevalia Pragensia 8. Praha, 2008, s. 200; HRDINA, Jak klerik k benefíciumu, s. 348-353.

⁵³ Podľa 8. článku III. lateránskeho koncilu (ďalej III LK) nesmeli byť cirkevné úrady (*ecclesiastica ministeria*), obročia (*beneficia*) alebo kostoly (*ecclesiae*) nejakému klerikovi sľúbené ešte za života jeho dovtedajšieho držiteľa, ale museli byť uprázdnené. Zároveň však nesmeli byť uvoľnené dlhšie ako šesť mesiacov: III LK, čl. 8 in DEC I, s. 215; III LK, čl. 8.1-2 in DSP II, s. 178-181.

⁵⁴ Pozri pozn. č. 23.

Prvým krokom po prezentácii by mala byť proklamácia (*proclamatio*), počas ktorej v príslušnom farskom kostole býval verejne vyhlásený kandidát za jeho správcu. Tento krok deklaroval zhodu patróna a ordinára obsadiť uprázdnené farské benefícium vybraným kňazom. Tento akt mal dôsledne verejný charakter, aby umožnil počas niekoľkých dní vzniesť námietky proti udeleniu farského úradu a obročia danému klerikovi.⁵⁵ V žiadnej zo sledovaných listín však táto časť nie je spomenutá. Predpokladám, že je to možné interpretovať z dvoch pohľadov, ktoré si navzájom neodporujú. Keďže konfirmačné listiny mali farárovi slúžiť ako dôkaz o legitímnej držbe benefícia, a teda museli byť cirkevno-právne náležite spísané, neďa sa vylúčiť, že zmienka o proklamácii by bola uvedená len v prípade, ak by proti udeleniu benefícia bola vznesená námietka. Vtedy by jednotlivé listiny mohli obsahovať zmienku o odstránení právnych prekážok. Bez ich eliminácie by pochopiteľne nemohol byť klerik inštalovaný za farára. Druhé a zároveň pravdepodobnejšie vysvetlenie súvisí s výsadami sledovaných dedín. Keďže proklamácia mala prebiehať verejne vo farskom kostole, ku ktorému benefícium náležalo, adept mal byť teda ohlásený najmä pred samotnými farníkmi. Avšak tí v sledovaných dedinách spolurozhodovali o novom farárovi. Ako som už uviedol pri patrónovej časti, v každom z týchto prípadov udeľovania benefícia sa zdôrazňuje, že kandidát bol za farára prijatý (*assumptus*) a (alebo) zvolený (*electus*) zo spoločného rozhodnutia patrónov a dedinskej komunity, resp. príslušných farníkov. A keďže práve na základe tohto spoločného rozhodnutia (ako je vždy zdôraznené) následne ordinár investoval kňaza do úradu (resp. ho za farára potvrdil), predpokladám, že prepošt vlastne žiadne iné odobrenie kandidáta ani nepotreboval. Proklamácia by teda teoreticky vôbec prebehnúť nemusela. Veď dve najdôležitejšie zložky, patrón a farníci, sa dohodli pred prezentáciou a svoje rozhodnutie manifestovali osobne pred prepoštom.⁵⁶ V prípade dedín bez určitej formy cirkevných privilégii je naopak možné očakávať, že vyhlásenie kandidáta pred farníkmi minimálne „papierovo“ prebiehalo.⁵⁷

Ďalším krokom bola investitúra pozostávajúca z niekoľkých častí. Z potvrdenia (*confirmatio*) voľby, ustanovenia kňaza (*institutio*) za farára a udelenia príslušného benefícia, správy farnosti, konkrétnych práv a povinností. Tento krok býva označovaný ako investitúra a išlo sa o ceremoniálny cirkevno-právny, resp. rituálny akt, pri ktorom bol kandidát biskupom (alebo iným povereným či splnomocneným klerikom) schválený, potvrdený za farára a bola mu udelená držba farského benefícia a s ním súvisiace práva.⁵⁸ Túto fázu je možné sledovať aj v mnou vybraných písomnostiach.

Konfirmácia mala pri každej zo sledovaných listín podobnú štruktúru. Ako som spomínal, ešte počas aktu prezentácie patróni a farníci žiadali prepošta, aby na základe ich voľby a prijatia kňaza za farára, schválil ich kandidáta. To bol

⁵⁵ Ordinár proklamáciou poveroval väčšinou farárov z okolitých farností, vicearcidiakona alebo arcidiakona. Samotný akt zvykol prebiehať v nedeľu alebo sviatočný deň, aby pri ňom bolo prítomných čo najviac ľudí: HRDINA, Jak klerik k benefícii, s. 348, 353.

⁵⁶ Zdôrazním, že ide len o hypotézu.

⁵⁷ Či reálne niektorý farník mohol vzniesť námietku proti zemepánovmu kandidátovi, resp. či bola niečomu platná, je otázne.

⁵⁸ HRDINA, O klobouku, klericích, s. 204.

zjavne dostatočný dôvod, na základe ktorého prepošti vybraných kňazov potvrdzovali za farárov (ich voľbu) a udeľovali im správu farských kostolov, resp. farností. Totožne boli potvrdení Peter za Toryšského farára kostola Panny Márie v roku 1295⁵⁹ a Ondrej za krivianskeho farára kostola sv. Štefana Prvomučeníka v roku 1301.⁶⁰ Podobné schválenie výberu a udelenie farskej dignity je možné sledovať vo všetkých ďalších rozoberaných písomnostiach, ale už aj s uvedením oprávnenia na správu farnosti vo veciach duchovných (*in spiritualibus*) a svet-ských (*in temporalibus*). Tie bez pochýb mali aj predchádzajúci farári. Takmer o 15 rokov neskôr, v septembri 1315, spišský prepošt Henrich ustanovil kňaza Jakuba za farára a zveril mu správu Krivianskej farnosti kostola sv. Štefana Prvomučeníka na základe prezentácie, odporúčania (*commendatio*), keďže bol Jakub prijatý do farnosti zo spoločného súhlasu (*de communi consensu*) patróna a farníkov.⁶¹ Keď sa v Krivanoch opäť riešilo obsadzovanie uprázdneného farského benefícia, tak podľa listiny z marca 1319, po prezentácii a žiadosti, spišský prepošt Henrich ustanovil Michala za farára, berúc do úvahy schopnosti kandidáta na spravovanie kostola v Krivanoch a to, že voľba prebehla jednomyseľne (*in una concordia*). Na základe toho dal (*do*) prepošt Michalovi plnú moc duchovne a svet-sky kostol (a farnosť) spravovať.⁶² Podobne prepošt ustanovil v júni 1319 aj spomenutého kňaza Michala za (staro)nového farára a pastiera kostola sv. Kataríny Panny v Šarišských Dravciach⁶³ a prepošt Ján, kňaza Gregora, 16. septembra 1323, za správcu a pastiera kostola sv. Alžbety vo Vysokej.⁶⁴

Ďalšou záležitosťou, ktorá bola v tejto časti písomností uvádzaná, sú práva farára na príjmy a povinnosti voči prepoštovi. Je možné predpokladať, že sa práva a povinnosti farárov, nielen v rozoberaných farnostiach, v tomto bode väčšou

⁵⁹ BOLEŠ, s. 79: „Nos vero superdicionis nobilium et populorum congruis precibus inclinati presentatum nobis dominum Petrum in dicte ecclesie plebanum auctoritate presencium duximus confirmandum.“

⁶⁰ BOLEŠ, s. 77; RDSI I, s. 30, č. 3: „Nos vero predictorum nobilium et populorum congruis precibus inclinati presentatum nobis dominum Andream in dicte ecclesie plebanum auctoritate presencium duximus confirmandum.“

⁶¹ BOLEŠ, s. 78: „... ad presentacionem et commendacionem nobiles viri magistri Rykolphi filii quondam Rycolphi eiusdem ecclesie patroni et universorum populorum de villa memorata eandem ecclesiam beati Stephani prothomartyris ...statuimus et conferimus discreto viro Iacobo... de communi consensu assumpto per eosdem, ipsum in plebanum (podľa RDSI II, s. 45, č. 56: in plebaniam) eiusdem ecclesie presencium auctoritate confirmantes aministratorem (sic!) spiritualium et temporalium in eadem ecclesia sue circumspeccioni commitendo.“

⁶² BOLEŠ, s. 77: „Nos igitur attendentes ipsam eleccionem in una concordia esse factam et considerantes ydoneitatem, utilitatem et sufficienciam persone dicti domini Michaelis ad regimen dicte ecclesie eundem in plebanum dicte ecclesie sancti Stephani preficimus et partorem. Dantes eidem ipsam ecclesiam sacnti Stephani spiritualiter et temporaliter liberam et plenam regendi facultatem.“ Michal zastával aj úrad vicearcidiakona, ako o tom informuje ďalšia sledovaná listina z 3. júna 1319 (BOLEŠ, s. 79; RDSI II, s. 218, č. 461).

⁶³ BOLEŠ, s. 79: „Nos autem attendentes huiusmodi eleccionem in concordia factam et inspicientes ydoneitatem et sufficienciam dicti Nicolai sacerdotis ad regimen predictae ecclesie eundem in plebanum dicte ecclesie prefecimus et pastorem. Dantes sibi spiritualiter et temporaliter ipsam ecclesiam, plenam regendi facultatem et auctoritate presencium confirmamus.“

⁶⁴ BOLEŠ, s. 78: „Nos itaque ipsorum racionalibus petitionibus inclinati prescriptum Gregorium sacerdotem in rectorem memorate beate Elizabet ecclesie prefecimus et pastrorem... conferentes eidem ipsam ecclesiam tam in temporalibus quam spiritualibus...“

či menšou mierou odlišovali. Záležalo nepochybne na zvyklosti, právnom type dedín a pravdepodobne aj od vzájomných dohôd. Napriek tomu sa rozoberané písomnosti zhodujú v udelení práv na celé či slobodné desiatky, čo súvisí s vyššie zmieneným právnym typom dedín.⁶⁵ Rozdiely je možné sledovať v platobných povinnostiach voči spišskému prepoštovi (aj so stanovením dátumu, kedy mali byť platené). Toryšským farárovi v roku 1295 bola pri investitúre udelená povinnosť ročne na sviatok sv. Ondreja apoštola platiť *descensus*, ale aj *ferto* a pol striebra namiesto *katedratika*. Dokonca aj jednotliví krivianski farári mali rôzne podmienky platby,⁶⁶ a v prípade investície farára Jakuba z roku 1315 bola dokonca zdôraznená povinnosť prejavovať poslušnosť a úctu (*obediencia, reverencia*) voči spišskému prepoštovi a jeho nástupcom. Naopak farári v Šarišských Dravciach (1319) a vo Vysokej (1323) nemali v konfirmačnej listine uvedené žiadne „finančné“ povinnosti voči spišskému prepoštovi.

Ako som už spomínal, tak celá investitúra sa diala pochopiteľne osobne, minimálne medzi novým kňazom a ordinárom. V prípade osobnej formy prezentácie je možné predpokladať, že okrem ordinára a budúceho farára boli pri investitúre prítomní aj patróni a zástupcovia dedinských komunít. Počas investitúry nového správcu farnosti vo Vysokej bol pravdepodobne prítomný arcidiakon. Stali sa teda svedkami náležitého priebehu tohto cirkevno-právneho aktu. Avšak o všeobecnej právoplatnosti procesu vypovedali písomné svedectvá – samotné konfirmačné listiny,⁶⁷ ktoré boli najpravdepodobnejšie vyhotovené na mieste a odovzdané farárovi. V dvoch prípadoch (Šarišské Dravce, Vysoká) písomnosti informujú aj o obradovej forme investitúry. Obaja noví farári boli investovaní do správy farnosti (a do držby majetku farského kostola) položením prepoštovho

⁶⁵ Právo na tzv. slobodný desiatok bolo pomerne časté, ale významné privilegium, ktorým disponovali farári v dedinách riadiacich sa podľa emfyteutického práva. Slobodný desiatok najviac približoval privilegované alebo výsadné vidiecke farnosti k farnostiam miest a mestečiek (k nim vo vzťahu k desiatku pozri: MELIŠ, Cirkevné výsady miest, s. 39-46). Udeľoval ho miestny ordinár, ktorý za slobodný desiatok požadoval pravidelné odvádzanie presne stanovenej sumy ako náhrady príjmu: MÁLYUSZ, Egyházi társadalom a középkori Magyarországon, s. 117-118; SOKOLOVSKÝ, Správa stredovekej dediny, s. 88-89. Oproti tomu „bežným“ vidieckym farárom náležala väčšinou len jedna štvrtina z desiatku (MAREK, Formovanie farskej siete, s. 134-135; ÉRSZEGI, Géza. Plébánia. In KRISTÓ, Gyula (ed.). Korai magyar történeti lexikon (9. - 14. század). Budapest, 1994, s. 550), ale mohlo ísť aj o menší podiel: ŠOTNÍK, Hospodárske a majetkovoprávne vzťahy, s. 49, 51-55. Porovnaj: KUŠÍK, Michal. Cirkevný desiatok. In Historický časopis, 1961, roč. 9, č. 3, s. 462-467; OSLANSKÝ, František. Význam cirkevných desiatkov v stredoveku na Slovensku. In Historický časopis, 1987, roč. 35, č. 6, s. 861-870. Zaujímavá je zmienka, že napríklad ponický (Poniky boli povýšené na mestečko až v roku 1404) farár (podľa zakladacej listiny z roku 1310) mal prenechanú len jednu štvrtinu z desiatku a musel platiť *katedratikum*, aj keď jeho farnosť bola exemptná: ŠOTNÍK, Zakladacia listina fary, s. 38, 44-46, 50. Poukazuje to na fakt, že každá farnosť mohla mať trochu iný právny rámec či stupeň závislosti na vyššej cirkevnej inštitúcii a vždy je ich potrebné posudzovať jednotlivo.

⁶⁶ Listina z roku 1301 presne stanovovala novému krivianskemu farárovi Andrejovi výšku poplatku a ešte aj dátum sviatku kedy mal byť odvádzaný (rovnako ako v prípade toryšského farára z roku 1295). V roku 1315 je uvedené, že Jakub mal ročne platiť *katedratikum* a *descensus* podľa zvyku ďalších farárov v Toryskom dištrikte. Michal si zase v roku 1319 dohodol platiť tri *fertá* grošov miesto *katedratika* a *descensu*.

⁶⁷ Bolo to zdôraznené tradičnou frázou „*auctoritate presencium*“.

klobúka na ich hlavu,⁶⁸ čo je možné nepochybne interpretovať ako symbolický prejav odovzdania úradu.⁶⁹

Zaujímavá je však zmienka o tom, že pokrývka hlavy (*capucium*) bola prepoštova. Nie je možné jednoznačne zistiť, či išlo o prax, ktorá by mala právny základ⁷⁰ a v prechádzajúcich písomnostiach táto informácia proste chýba, alebo mohlo ísť len o postupné zavádzanie kánonického práva do praxe (keďže ide zároveň o dve najmladšie zo sledovaných listín). Taktiež je možné uvažovať, či bol použitý prepoštov klobúk, opäť kvôli praxi, alebo ako náhrada za klobúk, ktorý by bol udelený farárovi, ako symbol jeho úradu. Za pravdepodobnejšiu pokladám prvú možnosť.⁷¹

Uhorské partikulárne právo sledovaného obdobia neinformuje o odeve farárov, ktorý by symbolizoval ich úrad, resp. ich navonok odlišoval od ostatných kňazov. Snahou bolo v prvom rade odlišovať klerikov (vo všeobecnosti) od laikov, a to aj v mimoliturgickom odeve.⁷² Je mi známe len jediné nariadenie, a to z budínskej legátskej synody z roku 1279, ktoré informuje o rôznom odeve klerikov, a to len počas zasadania synod. K jednotlivým sväteniam a úradom boli priradené rôzne časti liturgického odevu, ktoré rozlišovali ich hierarchické postavenie počas synody. Problém nastáva už len pri identifikácii farárov v tomto

⁶⁸ Šarišské Dravce v roku 1319 in BOLEŠ, s. 79: „Investientes eundem corporali possessione dicte ecclesie et plebanie inposicione capucii nostri super caput eius.“ Vysoká v roku 1323 in BOLEŠ, s. 78: „Investientes ipsum corporali possessione dicte ecclesie per inposicionem capucii nostri super caput eius, prout postulat ordo iuris...“

⁶⁹ Klobúk bol jedným z najčastejších právnych symbolov odovzdania úradu (a s tým spojených práv a povinností) v cirkevnom, ale aj svetskóm práve: HRDINA, O klobouku, s. 203-204, 206. K symbolike a význame používania klobúka v laickej sfére (najmä v Českom kráľovstve) pozri: ŠMAHEL, František. Modrý klobouček ze Sazimova Ústí. In Sborník společnosti přátel starožitností, 1992, č. 3, s. 85-88.

⁷⁰ V konfirmačnej listine z Vysokej je uvedená informácia, že investitúra bola vykonaná položením prepoštovho klobúka na hlavu nového farára prout postulat ordo iuris: In BOLEŠ, s. 78.

⁷¹ V roku 1309 počas misie pápežského legáta kardinála Gentilisa da Montefiore jeden z jeho audítorov Bonusegno z Perugia informoval o investitúre pécskeho kanonika svojim biretom (per nostrum birretum): MVH I/2, s. 259. Stručne k audítorom kardinála Gentilisa a ich úlohe pri rozsudovaní cirkevných sporov: MAREK, Miloš. Uhorské kráľovstvo na začiatku 14. storočia a misia pápežského legáta kardinála Gentilisa. In ULIČNÝ, Ferdinand – MAGDOŠKO, Drahoslav et al. Bitka pri Rozhanovciach v kontexte slovenských a uhorských dejín. Košice, 2012, s. 44-46. Je veľmi otáznne či išlo o počiatok používania biretu pri investitúre v Uhorsku, ktorý by sa postupne začal uplatňovať aj pri udeľovaní nižších kurátnych benefícií. Ale nie je nepredstaviteľné, že by misia kardinála Gentilisa, resp. rozhodnutia a skutky vykonané počas nej boli postupne preberané ako vzor. Z 15. storočia je používanie biretu pri investitúre doložené ako v mestách (napríklad v prípade farára Dómu sv. Martina v Bratislave v roku 1401: AMB, f. MMB, Listina č. 689; MÁLYUSZ, Elemér (ed.). Zsigmondkori oklevéltár II/1 (ďalej ZsO II/1), Budapest, 1956, s. 154, č. 1304.), tak aj prostredí kapitúl (GLEJTEK, Práva a povinnosti uhorských biskupov, s. 90)

⁷² Uhorské kánonické právo sledovaného obdobia sa zmieňuje o konkrétnejších zákazoch v každodennom odeve klerikov vo všeobecnosti (zakazované boli rôzne typy odevov, vybrané farby, materiál aj zdobenie). Napríklad v budínskych legátskych stanovách z roku 1279: ENDLICHER, Stephanus Ladislaus (ed). Rerum Hungaricarum monumenta Arpadiana. Sangalli, 1849, s. 566-567, čl. 2. O pokrývkach hláv neinformuje. Nie je možné vylúčiť, že klerici ideálne nemali nosiť žiadnu pokrývku hlavy, aby bola jasne viditeľná (a štandardne v nariadeniach spomínaná) tonzúra. Pozri napríklad v zmienovaných legátskych stanovách z roku 1279: ENDLICHER, s. 569, čl. 7.

článku.⁷³ Lepšie identifikovateľný je termín *rector*, teda správca (kostola), ktorým samozrejme mohol byť farár⁷⁴ (ako správca farského kostola). Avšak *rectormi* mohli byť označení všeobecne kňazi s kurátnym benefíciom, spravujúci kostol, teda aj kapláni. Počas synody mali mať *rectori*, ale aj obyčajní kňazi oblečené *cotte* alebo *superpellicium*, a štólu.⁷⁵ Zdá sa však, že tento odev symbolizoval na synode ich stupeň svätenia, nie úrad. Hoci spojenie bežného odevu (*cotte*) alebo *superpelicie* (liturgického bieleho odevu, ktorý bol kratší ako alba) len so štólou ich odlišovalo od vyšších a nižších prelátov (teda držiteľov významných cirkevných úradov), ale aj nižších (postavením alebo svätením) klerikov, ktorí mali prísť na synodu len v *cotte*. Na základe celkového textu budínskej synody z roku 1279 by sa dalo uvažovať, že farári mohli byť v jednotlivých štatútoch zaradení aj do skupiny „*d'alších nižších prelátov*“.⁷⁶ V prípade, že tomu tak bolo, tak mali prísť na synodu v *superpelicii* a štóle, a ak by chceli tak v pluviale (*pluvialis*) alebo plášti s kapucňou (*cappa*).⁷⁷

Z vyššie uvedeného je možné najpravdepodobnejšie usudzovať, že klobúk (*biret*) nebol, minimálne v poslednej štvrtine 13. storočia a veľmi pravdepodobne aj na začiatku 14. storočia, ešte symbolom držby (nielen) farského benefícia. Platí to jednoznačne na cirkevných zhromaždeniach, ale veľmi pravdepodobne aj počas každodenného života vo farnostiach. Nedá sa však vylúčiť, že sa klobúk začal ako symbol udelenia cirkevného úradu využívať pri investitúre až v závere druhého desaťročia 14. storočia (ako dokladajú spomínané konfirmačné listiny farárov Šarišských Draviec a Vysokej). Najpravdepodobnejšie bol v tomto období používaný ordinárov klobúk a nie ten, ktorý by farár nosil „na verejnosti“ ako symbol svojho úradu.⁷⁸

Po udelení úradu farára, správy farnosti farského benefícia nasledovala posledná fáza. Bolo ňou fyzické vovedenie nového farára do farnosti (*introductio*), ktoré malo zaručiť skutočnú držbu benefícia. Spravidla ju však nevykonával

⁷³ Farári sa jednoznačne podľa budínskych štatútov mali zúčastňovať aspoň diecéznych synod. Dokonca mali pred odchodom farári (a veční vikári) zistiť, či vo farnosti nemajú chorých a slabých (teda tých, s rizikom smrti) a urobiť všetko nevyhnutné na zabezpečenie spásy ich duší. Inak povedané, mali zabezpečiť, aby farníci nezomreli bez posledných sviatostí: ENDLICHER, s. 573, čl. 18.

⁷⁴ Termín *rector* vo význame farára (plebána) automaticky využíva napríklad Pavel Otmar Krafl. Pozri: KRAFL, Pavel Otmar. Institut synody podľa budínskych legátskych statut z roku 1279. In *Revue církevního práva*, 2019, roč. 76, č. 3, s. 75.

⁷⁵ ENDLICHER, s. 574, čl. 20: „... rectores vero et simplices sacerdotes cum cottis, seu superpelliciis et stolis tantum.“

⁷⁶ Napríklad hneď v nasledujúcom článku sú plebani jednoznačne v poradí medzi priormi a všeobecne ďalšími cirkevnými prelátmi, a to napriek tomu, že následne sú menovaní *rectori* s kurátnym benefíciom (čo evokuje, že nimi nemuseli byť myslení farári): „... omnes abbates, prepositi, priores, plebani et alii eccliarum prelati, et rectores curam animarum habencium promoti ad dignitates, seu curas predictas...“ In ENDLICHER, s. 574, čl. 21.

⁷⁷ ENDLICHER, s. 574, čl. 20: „... prepositi vero, priores, et alii inferiores prelati cum superpelliciis et stolis, si diaconi saltem sine, et si velint pluualibus seu cappis.“ Porovnaj: KRAFL, Institut synody, s. 75.

⁷⁸ K aspoň približnej kontinuite používania ordinárovho biretu pri investitúre farárov pozri spomínanú konfirmačnú listinu bratislavského farára z roku 1401: „... per nostri bireti tuo capiti impositionem de eadem investimus...“ In AMB, f. MMB, Listina, č. 689; ZsO II/1, s. 154, č. 1304.

diecézny biskup⁷⁹, ale na základe mandátu⁸⁰ poverené osoby (arcidiakon⁸¹, ordinárov vikár alebo vicearcidiakon či iný susedný farár).⁸² Informácie o tejto časti sa však v sledovaných listinách nenachádzajú. To je na jednu stranu možné vysvetliť tým, že informáciu o vvedení (v tejto dobe) nebolo potrebné zapísať,⁸³ aby bola držba benefícia nespochybniteľná a (alebo) vvedenie do farnosti sa dialo osobne, až po vydaní konfirmačnej listiny.

Záver

Zostáva ešte zosumarizovať poznatky o procese udeľovania farského benefícia vo vidieckom prostredí vrcholne stredovekého Uhorského kráľovstva, ktoré boli získané z výskumu síce malého počtu konfirmačných listín, ale zato s vysokou výpovednou hodnotou.

Tieto záznamy, dokazujúce legitímny priebeh sledovaných cirkevno-právnych aktov a v rámci nich vznikajúce komunikačné väzby medzi zainteresovanými, bolo možné rozdeliť na dve časti: patrónovu a ordinárovu. Patrónova časť pozostávala z prijatia, resp. voľby kňaza za nového farára. Síce dedinské komunity vyslovene nedisponovali slobodnou voľbou farára, ale ani svetský patrón nerozhodoval o novom správcovi farnosti úplne sám. Išlo o spoločnú zhodu patrónov a farníkov. Aj takúto spoluúčasť je možné považovať za určité privilégium v cirkevnej správe, ktorým rozhodne nedisponovali všetky dediny v Uhorskom kráľovstve. Po voľbe nasledovala samotná prezentácia, spojená s požiadaním ordinára o súhlas s vybraným kandidátom. Farníci aj na tejto časti participovali spolu s patrónmi. Forma prezentácie mohla mať niekoľko podôb. Najjednoduchšie bolo osobné (ústne) predstavenie kandidáta ordinárovi. Prítomnosť patróna, predstaviteľov miestnej komunity a farníkov, ktorí osobne predviedli budúceho farára, je navyše možné považovať na symbol jednoty, spoločného výberu a prijatia ich nového duchovného správcu. Predstavenie Gregora za farára vo Vysokej v roku 1323 malo trochu inú podobu. Gregor bol najskôr predstavený arcidiakonovi a ten ho následne prezentoval spišskému prepoštovi. Zdá sa, že išlo skôr o ojedinelú situáciu, v súvislosti so sporom o Toryský dištrikt, než o bežnú prax. Avšak takáto prezentácia bola nepochybne taktiež legitímna. Je možné uvažovať aj o využívaní písomnej komunikácie namiesto osobného predstavenia, keďže tzv. prezentačné listiny sú známe napríklad z českého prostredia. Písomnú

⁷⁹ Napríklad v Ostrihomskej arcidieceze by bolo nereálne, že by vvedenie farára na každej dedine, často výrazne vzdialenej od arcibiskupského stolca, vykonával sám arcibiskup.

⁸⁰ Aj v tomto prípade som však na žiadnu písomnosť nariaďujúcu inštaláciu farára do benefícia zatiaľ nenarazil.

⁸¹ Je možné uvažovať, že farára Gregora mohol do farnosti vo Vysokej viesť arcidiakon, spomínaný už pri prezentácii. Ale ak som spomínal, mohlo ísť o ojedinelý prípad a nie o zaužívanú prax.

⁸² HRDINA, Jak klerik k beneficiu, s. 348, 350, 354-355; HRDINA, O klobouku, s. 203-204; ŠOTNÍK, Hospodárske a majetkovoprávne vzťahy, s. 46.

⁸³ V mestskom prostredí na začiatku 15. storočia je nariadenie poviesť nového farára Dómu sv. Martina do farnosti a do reálnej držby benefícia zmienené už v spomenutej konfirmačnej listine. Mali tak urobiť bratislavský kanonik Ján a farár kostola sv. Vavrinca Štefan: AMB, f. MMB, Listina, č. 689; ZsO II/1, s. 154, č. 1304.

komunikáciu pri prezentácii nebolo možné jednoznačne potvrdiť, ani vyvrátiť, keďže mnou sledované písomnosti uhorskej proveniencie informujú len stručne o zabezpečení prezentácie patrónmi a farníkmi.

Druhá časť procesu už prislúchala ordinárovi, v prípade sledovaných písomností spišskému prepoštovi. Pred potvrdením nového farára malo dôjsť k verejnému vyhláseniu (*proclamatio*), o ktorom však žiadna z písomností nevypovedá. Absenciu je možné vysvetliť buď nevznesením námietok proti kandidátovi alebo právnym postavením dediny, vďaka ktorému do výberu budúceho farára zasahovali len patróni a farníci. Časť písomností zaoberajúca sa investitúrou, zahŕňovala nasledujúce body: schválenie výberu nového farára na základe zmienenej spoločnej zhody patróna a farníkov, udelenie príslušného benefícia, duchovnej a svetskej správy farnosti, priznanie práv (slobodný desiatok) a povinností (finančných voči ordinárovi). Opäť, aj v tomto prípade je možné očakávať rôzne práva a povinnosti farárov nepriviligovaných farností, resp. dedín (najmä v poberaní desiatku). Najmladšie z listín, a to potvrdzujúce udelenie farského benefícia v Šarišských Dravciach v roku 1319 a Vysokej v roku 1323, navyše priblížili aj samotný cirkevno-právny a symbolický akt investitúry. Ordinár farárov do oboch farností investoval položením svojho klobúka (*capucium*) na ich hlavu. Takúto formu aj symbolického odovzdania úradu a benefícia je možné sledovať aj v neskoršom období (hoci na príklade miest). O fyzickom vvedení kňaza do farnosti (*introductio*) už sledované konfirmačné listiny neinformujú. Predpokladám, že v uhorských reáliách minimálne sledovaného obdobia postačovalo, ak farár „mal v rukách“ písomnosť, v ktorej bol zaznamenaný legitímny priebeh investitúry a bezprostredne predchádzajúcich úkonov, keďže vvedenie už prebiehalo osobne vo farnosti a pravdepodobne až po vystavení konfirmačnej listiny.

Výskum udeľovania farského benefícia vo vidieckom prostredí rozhodne nie je možné považovať za ukončený. Predložená štúdia teda predstavuje nosné východiská pre ďalší výskum. Jej úlohou bolo vykresliť základné vzťahy a komunikačné stratégie pri obsadzovaní vidieckeho farského benefícia na konkrétnom území v danom čase. Obdobnú situáciu síce možno predpokladať v skúmanom období na celom území ostrihomskej cirkevnej provincie, ale určite bude do budúcnosti prínosné pracovať s konfirmačnými listinami z obdobia neskorého stredoveku (aj z mestského prostredia) a navzájom ich komparovať. Snáď bude možné sledovať zmeny v jednotlivých častiach procesu, poprípade ich ustálenie.

Zoznam použitých prameňov a literatúry

Archívne pramene:

Archív mesta Bratislavy, fond Magistrát mesta Bratislavy, Zbierka stredovekých listín a listov, číslo 23. Dostupné na internete: <https://www.pammap.sk/amb-archiv-mesta-bratislavy/archivny-fond-magistrat-mesta-bratislavy/zbierka-listin-a-listov/ambmb00023?zdroje=1989&cas=476-1-1|1525-12-31&search=far%C3%A1r&sort=time_from&sort_mode=1>.

AMB, f. MMB, Listina, č. 689 = Archív mesta Bratislavy, fond Magistrát mesta Bratislavy, Zbierka stredovekých listín a listov, číslo 689. Dostupné na internete: <https://www.pammap.sk/archivy/archivy-samosprav-miest-a-vuc/amb-archiv-mesta-bratislavy/amb-arch.-fond-magistrat-mesta-bratislavy/zbierka-stredovekych-listin-a-listov/zbierka-listin-a-listov-c.-501-az-1000/amblastina689?zdroje=1989&cas=476-1-1|1525-12-31&search=far%C3%A1r&sort=time_from&sort_mode=1>.

Edície prameňov:

BAK, János M. (ed.). *Online Decreta Regni Mediaevalis Hungariae. The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary*. Logan, 2019. Dostupné na internete: <https://digital-commons.usu.edu/lib_mono/4/>.

DSP II = BARON, Arkadiusz - PIETRAS, Henryk (eds.). *Dokumenty soborów powszechnych II (869 - 1312)*. Krakow, 2007.

BOLEŠ = BOLEŠ, Daniel (ed.). *Počiatky Toryského dekanátu a spišský rotulus z rokov 1331 - 1332*. In *Z minulosti Spiša*, 2010, roč. 18 (samostatná príloha).

ENDLICHER = ENDLICHER, Stephanus Ladislaus (ed.). *Rerum Hungaricarum monumenta Arpadiana*. Sangalli, 1849.

MVHI/2 = PÓR, Antal (ed.). *Monumenta Vaticana Historiam Regni Hungariae I/2. Acta legationis cardinalis Gentilis 1307-1311*. Budapest, 1885.

RDSI I = SEDLÁK, Vincent (ed.). *Regesta diplomatica nec nec epistolaria Slovaciae I*. Bratislava, 1980.

RDSI II = SEDLÁK, Vincent (ed.). *Regesta diplomatica nec nec epistolaria Slovaciae II*. Bratislava, 1987.

DEC I = TANNER, Norman P. (ed.). *Decrees of the Ecumenical Councils I*. London - Washington DC, 1990.

ZsO II/1 = MÁLYUSZ, Elemér (ed.). *Zsigmondkori oklevéltár II/1*. Budapest, 1956.

Monografie a zborníky ako celok:

BERENDOVÁ, Nora et al. *Christianizace a utváření křesťanské monarchie*. Praha, 2013.

BOHÁČOVÁ, Ivana - SOMMER, Petr (eds.). *Raný český stát 10. století. Colloquia mediaevalia Pragensia 21*. Praha, 2020.

ENGEL, Pál. *The Realm of St Stephen*. Longon - New York, 2001.

GLEJTEK, Miroslav et al. *Arcibiskupi a biskupi Uhorska. Moc prelátov a jej prejavy v stredoveku*. Bratislava, 2020.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Svět české středověké církve*. Praha, 2010.

HRDINA, Jan - ZILYNSKÁ, Blanka (eds.). *Cirkevní topografie a farní síť pražské církevní provincie v pozdním středověku. Colloquia mediaevalia Pragensia 8*. Praha, 2008.

KRISTÓ, Gyula (ed.). *Korai magyar történeti lexikon (9. - 14. század)*. Budapest, 1994.

KUBINYI, András. *Főpapok, egyházi intézmények és vallásosság a középkori Magyarországon*. Budapest, 1999.

LABANC, Peter. *Spišskí prepošti do roku 1405*. Kraków - Trnava, 2011.

MÁLYUSZ, Elemér. *Egyházi társadalom a középkori Magyarországon*. Budapest, 2007.

NODL, Martin - ŠMAHEL, František et al. *Člověk českého středověku*. Praha, 2002.

NODL, Martin - ŠMAHEL, František (eds.). *Rituály, ceremonie a festivity ve střední Evropě 14. a 15. století. Colloquia mediaevalia Pragensia 12*. Praha, 2009.

RÁBIK, Vladimír et al. *Vývoj cirkevnej správy na Slovensku*. Kraków, 2010.

SOKOLOVSKÝ, Leon. *Správa stredovekej dediny na Slovensku*. Bratislava, 2002.

ŠTEFÁNIK, Martin et al. *Stredoveké mesto a jeho obyvatelia*. Bratislava, 2017.

ULIČNÝ, Ferdinand - MAGDOŠKO, Drahošlav et al. *Bitka pri Rozhanovciach v kontexte slovenských a uhorských dejín*. Košice, 2012.

VARGHA, Mária. Modelling Christianisation. A Geospatial Analysis of the Archaeological Data on the Rural Church Network of Hungary in the 11th-12th Centuries. Oxford – Budapest, 2022.

Štúdie a články v časopisoch a zborníkoch, kapitoly v kolektívnych monografiách:

- BERENDOVÁ, Nora – LASZLOVSZKY, József – SZAKÁCS, Béla Zsolt. Království uher-ské. In BERENDOVÁ, Nora et al. Christianizace a utváření křesťanské monarchie. Praha, 2013, s. 314-362.
- CSIBA, Balázs. Cirkevná organizácia vo vybranej oblasti Žitného ostrova v stredoveku. In Medea, 2015, roč. XVII/XVIII, s. 91-115.
- ÉRSZEGI, Géza. Plébánia. In KRISTÓ, Gyula (ed.). Korai magyar történeti lexikon (9. – 14. század). Budapest, 1994, s. 550.
- DOLEŽALOVÁ, Eva. Současný pohled na vývoj středověké církevní organizace ve střední Evropě. In BOHÁČOVÁ, Ivana – SOMMER, Petr (eds.). Raný český stát 10. století. Colloquia mediaevalia Pragensia 21. Praha, 2020, s. 237-246.
- FEDORČÁKOVÁ Mária. „V cnosti svätej poslušnosti.“ Moc a autorita jágerských biskupov v komunikácii s mestom Bardejov v stredoveku. In Studia Historica Nitriensia, 2020, roč. 24, č. 1, s. 36-52.
- GLEJTEK, Miroslav. Práva a povinnosti stredovekých uhorských arcibiskupov a biskupov pri správe arcidiecéz a diecéz z pohľadu kánonického práva. In GLEJTEK, Miroslav et al. Arcibiskupi a biskupi Uhorska. Moc prelátov a jej prejavy v stredoveku. Bratislava, 2020, s. 71-92.
- GLEJTEK, Miroslav. Práva a povinnosti uhorských biskupov pri správe diecéz v 11. až 14. storočí z pohľadu kánonického práva. In Konštantínove listy, 2018, roč. 11, č. 1, s. 79-104.
- GLOD, Ondrej. Vznik a etablovanie stredostupňovej cirkevnej správy na Šariši: Archidia-konáty a vicearchidia-konáty v 13. a 14. storočí. In Historia Ecclesiastica, 2018, roč. IX, č. 2, s. 38-39.
- HLAVAČKOVÁ, Miriam. Biskup a udeľovanie svätení v stredovekom Uhorsku. In Studia Historica Nitriensia, 2020, roč. 24, č. 2, s. 308-321 In Slovenská archivistika, 2001, roč. XXXVI, č. 1, s. 41-58.
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. K otázkám vzťahu duchovní a světské moci v Čechách ve druhé polovině 14. století. In HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. Svět české středověké církve. Praha, 2010, s. 13-54.
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. Struktura duchovenstva ve středověkých Čechách. In HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. Svět české středověké církve. Praha, 2010, s. 55-83.
- HRDINA, Jan. Jak klerik k beneficiu přišel. Uvádění duchovních k nižším obročím ve střední Evropě ve 14. – 15. století. In NODL, Martin – ŠMAHEL, František (eds.). Rituály, ceremonie a festivity ve střední Evropě 14. a 15. století. Colloquia mediaevalia Pragensia 12. Praha, 2009, s. 347-364.
- HRDINA, Jan. O klobouku, klericích a patronovi. Netradiční forma prezentace plebána k farnímu beneficiu pražské diecéze na počátku 15. století. In HRDINA, Jan – ZILYN-SKÁ, Blanka (eds.). Cirkevní topografie a farní síť pražské církevní provincie v pozdním středověku. Colloquia mediaevalia Pragensia 8. Praha, 2008, s. 199-206.
- KRAFL, Pavel Otmar. Institut synody podle budínských legátských statut z roku 1279. In Revue církevního práva, 2019, roč. 76, č. 3, s. 73-78.
- KUBINYI, András. Plébánosválasztások és egyházközségi önkormányzat a középkori Magyarországon. In KUBINYI, András. Főpapok, egyházi intézmények és vallásosság a középkori Magyarországon. Budapest, 1999, s. 269-286.

- KUŠÍK, Michal. Cirkevný desiatok. In *Historický časopis*, 1961, roč. 9, č. 3, s. 462-467.
- MAREK, Miloš. Biskup a arcidiakon. Pôsobenie a úloha arcidiakonov v cirkevnej správe stredovekého Uhorského kráľovstva. In GLEJTEK, Miroslav et al. *Arcibiskupi a biskupi Uhorska. Moc prelátov a jej prejavy v stredoveku*. Bratislava, 2020, s. 151-190.
- MAREK, Miloš. Formovanie farskej siete na území nitrianskej župy v stredoveku. In RÁBIK, Vladimír et al. *Vývoj cirkevnej správy na Slovensku*. Kraków, 2010, s. 132-215.
- MAREK, Miloš. Uhorské kráľovstvo na začiatku 14. storočia a misia pápežského legáta kardinála Gentilisa. In ULIČNÝ, Ferdinand – MAGDOŠKO, Drahoslav et al. *Bitka pri Rozhanovciach v kontexte slovenských a uhorských dejín*. Košice, 2012, s. 34-52.
- MELIŠ, Bernard Jozef. Cirkevné výsady miest a mestečiek v stredoveku na Slovensku. In *Historický zborník*, 2016, roč. 26, č. 2, s. 26-47.
- NODL, Martin. Farár. In NODL, Martin – ŠMAHEL, František et al. *Člověk českého středověku*. Praha, 2002, s. 192-219.
- OSLANSKÝ, František. Význam cirkevných desiatkov v stredoveku na Slovensku. In *Historický časopis*, 1987, roč. 35, č. 6, s. 861-870.
- RÁBIK, Vladimír. Formovanie farskej siete na juhozápadnom Slovensku v stredoveku (Bratislavské prepošstvo). In RÁBIK, Vladimír et al. *Vývoj cirkevnej správy na Slovensku*. Kraków, 2010, s. 29-131.
- RÁBIK, Vladimír – FRIDRICHOVÁ, Darina. Patronátne právo mestských sídlisk na Slovensku v stredoveku a mestská societa. In ŠTEFÁNIK, Martin et al. *Stredoveké mesto a jeho obyvatelia*. Bratislava, 2017, s. 83-115.
- ŠMAHEL, František. Modrý klobouček ze Sazimova Ústí. In *Sborník společnosti přátel starožitností*, 1992, č. 3, s. 85-89.
- ŠOTNÍK, Stanislav. Farská organizácia v stredoveku vo svetle základných mestských privilégií. In *Historica*, 2002, roč. XLV, s. 197-198.
- ŠOTNÍK, Stanislav. Hospodárske a majetkovoprávne vzťahy pri správe fár na Slovensku do polovice 14. storočia. In *Slovenská archivistika*, 2001, roč. XXXVI, č. 1, s. 41-58.
- ŠOTNÍK, Stanislav. Zakladacia listina fary v Ponikách z roku 1310. In *Slovenská archivistika*, 1999, roč. XXXIV, č. 1, s. 36-54.
- VANĚK, Vojtech. K roli imunitních ustanovení ve vztahu mezi patronem a farou. Středověké listiny pro farní kostel v Ratajích nad Sázavou. In HRDINA, Jan – ZILYNSKÁ, Blanka (eds.) *Cirkevní topografie a farní síť pražské církevní provincie v pozdním středověku*. *Colloquia mediaevalia Pragensia* 8. Praha 2008, s. 183-188.

Počet slov: 9928

Počet znakov vrátane medzier: 70 745